

Idrottsgymnasiernas bidrag till elitidrotten?

Begreppet ”idrottsgymnasium” växte fram i början av 1970-talet. Problemet med elitidrottarnas situation efter avslutad idrottskarriär hade då länge uppmärksammats. Elitidrott hade ofta visat sig kräva en tidig intensivsatsning som riskerade att bli ett socialt bekymmer för individen längre fram i livet.

STEN ERIKSSON
IDROTTSHÖGSKOLAN
GÖTEBORG

Några politiska dimensioner fick denna diskussion inte förrän i slutet av 60-talet där frågorna bl. a. togs med i den statliga idrottsutredningen ”idrott åt alla” (SOU 1969:29). Efter att utredningen aktualiserat frågan om elitidrottarnas utbildning parallellt med idrottssatsningen, utvecklades efterhand en svensk modell med elitidrottutbildning i ett sammanhängande system. Svårigheten att kombinera elitidrott med studier framtvängde ett socialt ansvar för de aktiva från samhällets och idrottsrörelsens sida redan från tiden efter grundskolan.

Riksidrottsförbundet (RF) klargjorde detta sociala ansvar i en liten broschyr i början av 70-talet under titeln ”Mästare och sén då ?”.

Gymnasieåren är viktig brytpunkt för när elitsatsningen börjar och den ”svenska modellen” blev en stödform för idrottstalanger som ville satsa på idrott i kombination med utbildning. Tid och flexibilitet blev nyckelord i sammanhanget. Idrottsgymnasieverksamheten – och med det avses från början riksidrottsgymnasierna (RIG) – blev grundbulten i systemet och kompletterades efterhand med hemortsalternativet, delar av komvux- och folkhögskoleverksamheten, idrottsplutoner, elitidrottsstipendier och olika kombinationer av elitidrott och högskolestudier.

Idrottsgymnasiernas start

RIG-verksamheten – med mjukstart i Järpen/Åre och Malmö/Klippan i början av 1970-talet – utvecklades

snabbt och berörde allt fler specialförbund (SF) och kommuner. RIG-systemet hade sin numerärt största omfattning i början av 1990-talet. Verksamheten bantades i samband med gymnasiereformen som fick indirekta konsekvenser på huvudmän, organisationer, ämnen, kurser m.m.

Den framväxande idrottsgymnasieverksamheten och försöken till helhetsperspektiv handlade alltså i första hand om ett socialt ansvar för individen. Idrottsungdomar riskerar att missa skolan, därför att man ”kör så det ryker” för att försöka bli bäst i idrott. Att ett system med i huvudsak sociala förtecken ändå genom åren resulterat i stora idrottsliga framgångar, kan kanske förklaras av den trygghet och harmoni med tillvaron som stödssystemet innebar. Omgivningen bryr sig om dem som människor – inte bara som idrottsutövare. Det går att klara skolan utan att välja bort idrotten – eller tvärt om!

Självfallet har det också betytt väldigt mycket att få träna och tävla med många av de bästa i samma åldrar i ett RIG-system uppbackat av SF och idrottsintresserade kommuner. Systemet har tveklöst producerat många svenska elitidrottare. På riksidrottsgymnasiernas elevlistor genom åren återfinns massor av namn som senare blivit välkända landslagsutövare och internationella medaljörer. För flertalet, framför allt individuella idrotter, har RIG-verksamheten varit en viktig och medveten del i respektive SF:s talangutveckling.

Idrottsgymnasierna i dag

Totalbilden är idag ganska starkt förändrad och i vissa delar nästan tillbaka på ruta ett. RIG-verksamheten är tydligt nedbantad. Det ursprungliga hemortsalternativet (med SF-styrt elevintag) finns inte kvar. Idrottsplutonerna har försvunnit i takt med nedlagda förband. "Avtalsvägen" till högskolestudier för elitidrottare har försvunnit.

Idrottsgymnasieverksamheten är dock idag – trots ett slimmat RIG-system och det borttagna hemortsalternativet – betydligt större och numerärt mer omfattande än tidigare. Kommuner och enskilda skolor gavs efter gymnasieformen möjlighet att profilera sig. Alla gymnasieelever skulle i utbildningen göra ett eget "individuellt val" och där hamnade ämnet specialidrott högt på önskelistan. Alternativ som lokala och regionala idrottsgymnasier har därmed tillkommit i växande utsträckning. Orter med tidigare RIG-verksamhet har ersatt denna med lokala/regionala modeller och flertalet nya orter/kommuner har kommit in i bilden.

Tidigare utvärderingar

Idrottsgymnasiesystemet är utvärderat i olika sammanhang. Den första utvärderingen (Johansson 1981) resulterade i att idrottsgymnasierna försöksverksamhet efter tio år omvandlades till en permanent skolform med det officiella namnet "Kombination med specialidrott" – till vardags dock även fortsättningsvis betecknat "Idrottsgymnasium". Efter att ansvaret för gymnasieskolan i början av 90-talet överlämnats till kommunerna uppdrog regeringen åt Skolverket att – efter samråd med RF och Kommunförbundet – göra en översyn av systemet med riksrekryterande gymnasier. Den utvärdering som då gjordes (RF 1993) bidrog till att stora delar av RIG-systemet fick vara kvar i gymnasieskolan. Efter översyn och sedvanlig remissomgång beslöts enligt regeringspropositionen 1994/95:100 att idrottsgymnasier med riksintag även fortsättningsvis fick anordnas – men i reducerad form. Dessutom skall inriktningen vara mer elitprofilerad. I samband med nyordningen ålades även RF att svara för uppföljning och utvärdering av RIG-verksamheten. Inför redovisning av verksamheten enligt regeringsuppdrag genomfördes en elevstudie med nära 1200 respondenter (RF 1999). Resultaten av denna nya studie landade om möjligt ännu mer positivt för idrottsrörelsen än den tidigare (RF 1993).

I dagsläget konstaterar vi att systemet med RIG-verksamheten finns kvar och att processen med återkommande uppföljnings- och utvärderingsarbete kommer att fortsätta. RIG-modellen är således numera både inarbetad, genomarbetad och utvärderad. Flertalet SF gör, tillsammans med positiv support från inblandade kommuner, en stor insats både socialt och idrottsligt. Det relativt nytillkomna kravet på tydligare elitprofilering av verksamheten kan måhända ses som ett bekymmer i sammanhanget. De största problemen berör lagidrotterna (främst fotboll och ishockey) där klubbarna av förståeliga skäl inte vill släppa iväg "sina" bästa ungdomar till annan studieort med risker för värvning från klubbar och med svårigheter att medverka i hemmaklubbens träningar och matcher. Över huvud taget är kraven på elitprofilering under gymnasieåren svårt att uppnå. Urvalet av rätt talanger i 15-16 års ålder är nästan en omöjlig uppgift. Hur vet man att man fått med just dem som kommer att finnas med i morgondagens landslag? Dessutom är antalet RIG-platser inte tillräckligt generöst för att rymma dem som kanske bäst behöver dem. De som blir bäst i idrott klarar sig nästan alltid ändå. Det är värre med dem som kör lika hårt men som inte når fram.

För att skaffa ytterligare fakta inför framtida dimensionering av verksamheten gjordes ytterligare en RF-studie – denna gång bland alternativa (lokala/regionala) idrottsgymnasier (RF 2002). Studien gav en bild av idrottsgymnasier med ganska stora olikheter. Generellt handlar det om ett betydligt generösare intagningsystem (fler elever än i RIG-sammanhang) och en verksamhet på den aktives "hemmaplan" (hemort). Det totala problemet med de alternativa idrottsgymnasiemodellerna är den ojämna idrottskvalitén. Stora delar av verksamheten producerar elit i likhet med RIG, medan träningsförhållanden och nödvändig support inte är lika "spetsiga" på vissa platser. Fokuseringen ligger där i stället på en bredare service åt bygdens idrott. Systemet tycks speciellt lämpat för lagidrotter. Flera varianter innehåller också ledarutbildning i olika former. En positiv effekt av det generösa elevintaget från flertalet idrotter (oftast obegränsat) blir ett naturligt samspel över gränser både bland tränare och elever.

En äggkläckningsmaskin

En RF-studie av millennieskiftets landslag (Vägen till A-landslaget, RF 2001)

visade att var femte landslagsutövare genomgått RIG-studier men också att ungefär lika många kommer från andra former av idrottsgymnasier. De olika varianterna i idrottsgymnasiesystemet har visat sig vara ett framgångsrikt sätt att få allt fler idrottsungdomar att gå allt längre i skolan och det har sammantaget också blivit en bra "äggkläckningsmaskin" för blivande landslagsidrottare.

Det är ingen tvekan om att idrottsgymnasieverksamheten har betytt väldigt mycket för elitidrotten i Sverige och kommer fortsättningsvis också att göra så. Vi skall dock inte överdriva idrottsgymnasiernas roll som elitproducenter. Många aktiva klara sig bra med det ordinarie skolsystemet. Man har bra träningsförutsättningar. Ambitioner och envishet i personligheten (vanligt bland elitidrottare) gör att man klarar studierna utan speciell flexibilitet eller extra tid i kursverksamheten.

Elitidrott - universitetsstudier

Idrottsgymnasiesystemet är dock värt ett fortsatt stöd – speciellt den traditionellt och kvalitetsmässigt mer homogent utvecklade RIG-verksamheten med krav på återkommande egen utvärdering. "The Model" – en för alla individer optimal modell finns dock inte. För fortsatt framgångsrik landslagsproduktion krävs en SF-anpassning till individuella behov – individen i centrum. För optimal utveckling krävs "harmoni i helheten". Den senaste landslagsstudien (RF 2001) visar att merparten av talangsatsningen och intensifieringen av elitutveckling ligger runt 20-års åldern (stora variationer dock bl.a. beroende på idrottsgren). När det gäller skolsystemets roll som supportmaskin finns det anledning att fundera på om det inte är i slutfasen av gymnasieåren, men framför allt på den postgymnasiala nivån, universitet/högskolor, som framtida satsningar skall göras. En variant av idrottsgymnasieverksamheten på högskolenivå – idrottshögskolor för aktiva – tror jag skulle vara en fullträff för elitidrotten.

Optimal modell

I väntan på "Idrottshögskolornas" framväxt skissas här ett förslag till optimal modell för nuvarande idrottsgymnasiesystem:

Gärna en ytterligare "slimming" av RIG-systemet (inga lagidrotter med). Fler grenar på samma ort för ökad samverkan och korsbefrukning. Fler gymnasieskolor inblandade på varje RIG-ort (orten ej skolan = RIG). Frivil-

ligt 4:e år på idrottsgymnasierna. Flexibelt system med alternativa modeller – lokala/regionala – inblandade. Generösare intagning (ger plats åt elever med senare elitutveckling): SF-styrning av supportsystemet (statsbidrag följer eleven oavsett idrottsgymnasieform). Samtliga idrottsgymnasier samspelar med respektive regionalt elitidrottscentrum.

Sammanfattningsvis – idrottsgymnasiernas bidrag till elitidrotten är stort och mycket viktigt. Bland f.d. RIG-elever som varit med och satt Sverige på världskartan finner vi t.ex. Patrik Bodén, Tomas Brodin, Per Elofsson, Sara Eriksson, Magdalena Forsberg, Peter Forsberg, Annichen Kringstad, Ylwa Nowén, Anna Olsson, Anna Ottosson, Ann-Louise Skoglund, Mattias Sunneborn, Gunde Svan, Thomas Wassberg, ”Billan” Westin, Pernilla Wiberg och Magnus Wislander osv. Den kompletta elitlistan skulle täcka spaltmetrar – speciellt om vi även räknar med de andra idrottsgymnasiealternativens bidrag

Med fortsatt satsning på utvecklingsåtgärder på gymnasienivå kompletterat med förändringar i nuvarande högskolesystem lär väl den ”svenska modellen” för elitidrott-utbildning producera nya svenska landslagsidrottare.

Referenser

- Johansson, M.(1981) Försöksverksamhetens framväxt, några huvudresultat och sammanfattade reflexioner. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet
- RF (1993) Specialidrott på och utanför skolschemat. Stockholm: Riksidrottsförbundet
- RF (1999) Vägen till eliten? Riksidrottsgymnasieverksamheten ur ett elevperspektiv 1982-1998. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- RF (2001) Vägen till A-landslaget? Stockholm: Riksidrottsförbundet
- RF (2002) Ny modell för idrottsgymnasierna? En studie av olika idrottsgymnasieform. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Sveriges Centralförening för Idrottens främjande (SCIF)

INBJUDER TILL EN KONFERENS
MED TEMAT

Ungdomars idrott – vuxnas livsstil, motion och hälsa

Tisdagen den 27 mars 2007
kl. 16.30-19.30

Lokal: Aulan på GIH,
Idrottshögskolan i Stockholm

Målgrupp:

- Grupper med viss erfarenhet av idrottsvetenskap och hälsa: sjukgymnaster, sjuksköterskor inklusive skolsköterskor, läkare, idrottslärare
- Alla intresserade från idrottsrörelsen
- Specialintresserade med vissa förkunskaper i hälsofrågor, politiker m.fl

Program

- 16.30 *Ulf Lönnqvist, Per Renström*: Välkomna och presentation av SCIF
- 16.40 *Örjan Ekblom*: Träning hos barn och vuxna; likheter och skillnader
- 17.10 **SCIF's pris till yngre forskare**
Peter Nordström: Bentäthet och fysisk aktivitet i olika åldrar
- 17.40 Fruktpaus
- 18.00 **SCIF's pris till erfaren forskare**
Lars-Magnus Engström: Ungdomars idrott - vuxnas livsstil och motion
- 18.40 *Göran Patriksson, Owe Stråhlman*: Hur går det, har gått för elitidrottarna när de har avslutat sin karriär?

Hjärtligt välkomna